

De dichter-criticus Halbo C. Kool en Hilversum

NIELS BOKHOVE

Eind 2007 stond de steen er nog en een paar maanden later was-ie tot mijn verbazing weg. Ik bedoel de grafsteen van de dichter-journalist Halbo C. Kool op de Noorderbegraafplaats. Kool was een veelbelovend maar nu in vergetelheid geraakt dichter. Het verdwijnen van de steen, met daarop alleen maar zijn naam en de jaartallen 1907-1968, heeft zijn bekendheid zeker geen goed gedaan... Hoewel, tegelijk met die grafsteen verdween er nog iets anders, iets vreemds...

Halbo C. Kool heeft zestien jaar, tot aan zijn dood in 1968, in Hilversum gewoond en gewerkt. Al in 1948 had hij een nieuwe baan bij de Radionieuwsdienst van het ANP hier ter stede gekregen, maar pendelde nog vier jaar vanuit Amsterdam op en neer. Al in die tijd werkte hij aan de door Apollinaire geïnspireerde poëtische cyclus 'Sleutel-romance', die in 1950 verscheen in *De Gids* en ook als boekje. Zijn aangenaam, onopmerkelijk, maar tederlevend dichterschap krijgt steeds meer de gedaante die het behoeft, vond een recensent, en hij was er 'trots' op en 'blij met de waardering'. In april 1952 betrok hij het huis Pieter Postlaan 40, in een straat waar veel omroepmedewerkers woonden. Enkele jaren later ging hij bij de Wereldomroep werken in dezelfde functie.

'Inneemvermogen'

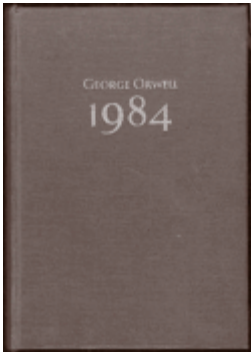
In diezelfde tijd was, net als voor veel andere omroepmedewerkers, café 'Hiensch' (tot 1960, daarna De Jonge Haan) aan de 's-Gravelandseweg Kools stamkroeg – vaak aangeduid als 'Hilversum 3', want er waren toen maar twee 'Hilversums'. Een andere gelegenheid die Kool frequenteerde, was de Artiesensociëteit aan de Spiegellaan, ooit opgezet door de KRO. Hij stond bekend om zijn enorme 'inneemvermogen', hoewel hij altijd volstrekt correct Nederlands bleef spreken, ook al ging het volgens een van zijn tafelgenoten, later een bekend schrijver, 'vaak nergens over' – 'het leek net literatuur', luidde de ironische vergelijking. 'Peren' noemde hij dat drinken. Het begon altijd met twee dubbele jenever, dat was de 'cementen bodem' voor de 'echte' borrels daarna. Met zijn grote lichaam kon hij er goed tegen, er was vrijwel

De grafsteen van Halbo Kool op de Noorderbegraafplaats.

Pieter Postlaan 40.

Het omslag van George Orwells 1984.

Het omslag van de Van Gogh-biografie Tussen zon en schaduw.

George Simenon tijdens zijn bezoek aan Nederland in 1956, met onder anderen Halbo Kool (tweede van rechts).

niets aan hem te merken. En dan ging hij sloffend op zijn sloffen – of op de fiets met die sloffen, want dat was zijn gewoonte – weer naar huis. Zijn collega's en vrienden vonden hem 'breed georiënteerd', een 'uitstekend verteller', maar anderen ervoeren hem als 'demonisch', bezeten.

Om wat bij te verdienen vertaalde Kool veel, bijvoorbeeld als eerste George Orwells beroemde 1984 (1950). Hij deed dat vaak tijdens de nachtdiensten, waarbij hij uit tijdgebrek een enkele keer collega's inschakelde. Het resultaat verscheen dan wel onder zijn naam. Tussen 1954 en zijn dood vertaalde hij in totaal 23 boeken van Georges Simenon, waarvan achttien Maigrets. Hiermee was hij de op een na 'grootste' Maigret-vertaler in Nederland. Geen wonder dat hij bij een bezoek van Simenon aan Nederland in 1956 met hem en anderen op de foto staat. En naast al dat werk zag hij nog kans om zijn gedachten over de 'experimentele poëzie' van dat decennium – de 'Vijftigers' – op papier te zetten en uitgegeven te krijgen onder de titel *Muze zonder corset* (1955) en bovendien de bloemlezing *De fabelwereld* samen te stellen (1960). Bovendien zette hij, na een uitvoerige voorbereiding, in één maand tijd een biografie over Vincent van Gogh op papier, die in 1953 onder de titel *Tussen zon en schaduw* uitkwam. De recensenten waren verdeeld: Jan Greshoff zette het als 'kinderachtig' weg, Hans Warren vond het een boek 'met grote verdienste'. En dan was er nog zijn extra werk bij de omroepen: bijdragen aan 'Artistieke staalkaart' van de VARA en aan uitzendingen van Sticusa.

In 1961/62 trok hij min of meer in bij een nieuwe vriendin, psychologe Liesbeth Mögelin (1917-1981), die aan de Dalweg 10 woonde, maar behield zijn huis aan de Pieter Postlaan, waar zijn schoolgaande zoon nog woonde. Zij was een intelligente vrouw, mooi, kunstzinnig – ze tekende zelf –, hield van ballet, las veel Frans (wat Kool, die die taal gestudeerd had, natuurlijk aansprak), bezocht musea – en reed auto. Zij vond hem wel 'interessant', bewonderde zijn brede interesse, ook op politiek gebied. Collega's van Kool vonden hem een 'warme man'

Het huis van Liesbeth Mögeline aan de Dalweg 10.

met een 'mooie stem', waar vrouwen zeker op vielen. Hij had ook bijzondere, mooie lichtgrijs-groene ogen. Volgens een collega van de Wereldroep was Liesbeths huis mooi ingericht; een prachtig, in leer gebonden exemplaar van Gibsons *Rise and Fall of the Roman Empire* maakte grote indruk. Vanaf hier belde Kool een keer een van zijn collega's op met de vraag: *Weet je wie ik op bezoek heb!?* *Achterberg!!* De collega ging er direct heen en zag slechts een *wat bleke, saaie man*. Na zestien jaar omroepwerk ging Kool rond 1963/64 met flinke ruzie weg bij de Wereldroep. Collega Ton Luiting memoreerde later in zijn necrologie over Kool: *Door zijn sterke dynamische en zeer suggestieve persoonlijkheid kwam hij vaak in conflict met zijn collega's. Bij discussies over literatuur en aanverwante zaken verdedigde hij zijn originele standpunten tot in het extreme. Mocht echter dan zijn ongelijk blijken, dan gaf hij zich graag gewonnen. Waarover die ruzie ging, is niet bekend, maar deze liep niét dus met een sisser af. Hij vond werk als vertaler bij de Europese Economische Gemeenschap in Brussel, ging daar wonen, maar hield nog steeds zijn woning in Hilversum aan. Maar goed ook, want anderhalf jaar later stopte ook dat werk en ging hij thuis als freelance vertaler verder. In zijn EEG-tijd werd in Hilversum de Artiestensociëteit opgeheven, wat voor Kool aanleiding was om collega Ton Luiting voor te stellen samen een nieuwe sociëteit op te richten, nu in café Michiel de Ruyter aan de Jan van der Heijdenstraat, telkens op vrijdagavond. Maar na een paar keer liep het al af.*

Poëzie-avonden

Veel waardering oogstte Kool met de organisatie van poëzie-avonden in het Mickery-theater in Loenersloot in 1966. De aanleiding hiervoor vormden de zakelijke problemen van Mickery door een bankaffaire. Kool wilde helpen en stel-

Platenhoes Mickery.

de voor om een reeks 'gedocumenteerde poëzie-avonden' op te zetten naar het voorbeeld van Simon Vinkenoogs succesvolle 'Poëzie in Carré' eerder dat jaar. Om het vol te krijgen regelde hij een pendelbus vanaf Amsterdam. Voor twee 'avant-premières' in juli schakelde hij zijn dichters-vrienden in, die belangeloos meewerkten: onder anderen Hilversummer Garmt Stuiveling, Wereldomroeper Guus Thole, verder Theun de Vries, Clara Eggink, Koos Schuur en Remco Campert, maar ook Lennaert Nijgh en Boudewijn de Groot. Bovendien beleefde de tot dan toe onbekende dichter J.H. Janzen Jzoon (1897-1965), een mannelijke pseudo-hermafrodit met een penis-prothese, hier zijn postume debuut. Beide avonden waren qua bezoekersaantal een succes maar qua pecunia niet. De voortzetting in de herfst liep ook niet,

waardoor het project vroegtijdig moest stoppen. Maar Kool was in Hilversum literair zeker nog niet uitgeteld: in 1967-68 zat hij in de jury's van de de Cultuurprijs en de Culturele aanmoedigingsprijs van die gemeente.

Ergens in 1967 strandde de relatie met Liesbeth Mögelin. Kool zou daarna een zeer korte relatie met een onbekende sopraanzangeres hebben gehad, vervolgens kwam de Amsterdamse Elsa den Hertog (1917-2003) in beeld. Hij had haar leren kennen op een feestje, georganiseerd door de vrouw van G.B.J. Hilterman. Zij werkte in die tijd voor *Het Beste*, nadat ze jaren redactiesecretaresse en recensente van het *Holland Festival* was geweest voor het blad *Het Toneel* van haar vader, toneelschrijver Ary den Hertog. Door omstandigheden in haar jeugd was ze eigenlijk nooit volwassen geworden. Sommigen vonden haar gedrag 'zeer overheersend', ook wat 'geëxalteerd'. Typerend aan haar was ook dat ze haar dag- en nachtritme vrijwel totaal had omgedraaid: ze ging 's ochtends vroeg naar bed en

Elsa den Hertog, met Bert Bakker en haar vader Ary den Hertog, ca. 1950.

kwam er aan het eind van de middag weer uit – een familietrek; men hield niet van zonlicht.

Eind mei 1968 verliet Kool per fiets Elsa's huis aan de Rubensstraat in Amsterdam en ging in zuidelijke richting, vermoedelijk met slaappillen en een fles jenever in de fietstas. Hoe hij er precies terecht is gekomen, zal wel altijd een raadsel blijven. Kinderen vonden hem aan het Vreelandse eind van de Dirk A. Lambertszkade, liggend met een krant over zijn hoofd alsof hij sliep, vlak bij het kleine primitieve huisje van collega Willem G. van Maanen, nu een bekend schrijver. Ze plaagden hem met een bal, hij reageerde niet, ze trokken de krant weg en weer plaagden ze hem, nog steeds reageerde hij niet. Toen pas zagen ze wat er aan de hand was, ze schrokken enorm. Zijn familie en ook Elsa werden gewaarschuwd. Elsa was niet alleen aangedaan, maar vooral ook kwaad op hem: hij woonde pas sinds kort bij haar en dan dit! En bovendien: zo'n risico liet je spelende kinderen toch niet lopen?

Halbo C. Kool werd op 5 juni begraven op de Noorderbegraafplaats, in aanwezigheid van zijn familie, collegae en collega-dichters. Garmt Stuiveling hield een grafrede. Hij noemde Kool zoiets als *een volmaakte atheïst, heiden, humanist*, terwijl de overledene volgens sommigen op zijn minst enigszins religieus was.

Het is nog steeds een raadsel waarom Kool zelfdoding pleegde. Een afscheidsbrief is niet gevonden. Twee belangrijke factoren worden vaak genoemd: het verlies van zijn vrienden in 1940 en het wonderkind-syndroom. Met dit laatste wordt dan zijn onvermogen bedoeld om de verwachtingen, die aanvankelijk door zijn dichtbundels ontstonden, waar te maken. Een aanleiding zou de verschijning begin 1968 van de briefwisseling tussen Ter Braak en Du Perron geweest zijn, waarin beide literatuurpauzen van het interbellum, ooit vrienden van hem – dacht hij toen –, zeer denigrerend over hem schreven. Ze bleken helemaal

De overlijdensadvertentie
in De Gooi- en Eemlander van
1 juni 1968.

Kools 'voorleven'

Kool was 45 jaar toen hij in 1952 Hilversum voor Amsterdam verruilde, want hij is in 1907 in Groningen geboren. Na een aantal jaren middelbare school – en kennismaking met dichter Hendrik de Vries – kwam hij in 1923-24 op een internaat in Zeist, waar hij onder anderen Henny Marsman leerde kennen, wat bepalend was voor zijn 'carrière' als dichter. Na zijn terugkeer in Groningen nam hij volop deel aan het culturele leven hier en had vooral nauw contact met leden van de schildersvereniging De Ploeg. Hier leerde hij met name H.N. Werkman kennen, maar ook schrijvers en dichters die vaak aanschoven in stamkroeg Bodega Dik: Herman Poort, Johan van der Woude, J.C. Noordstar en N.E.M. Pareau.

Kool ging de plaatselijke journalistiek in en studeerde Frans aan de universiteit, wat hij in 1930 afrondde. In 1925 had hij zijn poëtisch debuut in Marsmans *De Vrije Bladen* met het gedicht 'Ontmoeting', het begin van een flinke reeks poëzie in dit blad, vijf jaar lang. Het gedicht werd opgenomen in zijn eerste bundel *De Tooverformule*, die – alweer met Marsmans steun – in 1930 verscheen. Bijna alle recensenten hadden grote waardering, maar legden zonder uitzondering een vinger op zwakke plekken: P.N. van Eyck, M. Nijhoff, Anthonie Donker, D.A.M. Binnendijk, Victor E. van Vriesland – niet de minsten in die tijd. Ongeveer hetzelfde gebeurde in 1932 bij de verschijning van *Scherven*, hoewel men toen meer verwacht had na de eerste bundel. Vermoedelijk dankzij deze relatieve successen kon hij criticus worden bij het tijdschrift *Den Gulden Winckel*, waarin zijn recensies, interviews, e.d., tot 1942 zouden verschijnen. Vanaf 1935 schreef hij ook voor het *Critisch Bulletin*. Hij zou dat tot 1948 blijven doen.

Begin jaren dertig nam Kool een grote stap: hij verliet 'Stad' en verhuisde naar Amsterdam, waar hij een baan had gekregen als secretaris van de redactie en later van

geen vrienden geweest te zijn! Hij voelde zich verraden. Het is maar zeer de vraag of dit klopt, aangezien Kool al sinds zijn jeugd een suïcidale aanleg toonde. Volgens zijn zoon was hij absoluut niet het type om meteen te gaan kijken wat er over hem in die brieven stond.

Weinigen in Hilversum wisten eigenlijk iets over het vroegere, het pre-Hilversumse leven van de overledene. Kool zelf praatte vrijwel nooit daarover: zijn jeugd, zijn literaire werk van toen, zijn liefdes. Hoe had dat verborgen 'voorleven' eruit gezien?

hoofdredacteur Wiardi Beckman van het dagblad *Het Volk*, waarvoor hij overigens ook schreef. Hij werd direct lid van kunstenaarsassociatie De Kring en raakte mede daardoor snel bekend met veel figuren in de vaderlandse letterkunde, ook de ‘groten’ onder hen: Menno ter Braak, E. du Perron, Martinus Nijhoff, Victor E. van Vriesland, Jan Greshoff, enzovoort. Hij mocht ze tot zijn vrienden rekenen. In die tijd nam hij politiek duidelijk stelling en ondertekende openbare protesten tegen ontwikkelingen elders in de wereld, in Afrika en de Sovjet-Unie. In 1935 trouwde hij (na een kort huwelijk in Groningen) met de juriste Willy Joosten, waaruit drie kinderen zouden voortkomen: twee dochters en een zoon.

Eind jaren dertig en in de oorlog was Kool ook anderszins literair actief door het schrijven en bewerken van toneelstukken voor de AJC, de VCJC en de Groningse universiteit. Een emotionele breuk in zijn leven betekende voor hem de dood in de oorlogsjaren van een aantal literaire vrienden: Marsman, Ter Braak, Du Perron, Jan Campert en Jo Otten. Hij heeft dat verlies later verwerkt in het gedicht ‘Anno 1946’, dat begint met het treurende ‘Er zijn veel te veel jonge doden / om rustig rond te kunnen lopen...’. Deze voor hem dramatische gebeurtenissen hebben hem in de oorlog, toen het werk bij de krant weggevallen was, misschien wel gestimuleerd om ondergronds actief te zijn: hij zette zich, samen met o.a. Henriëtte van Eyk, in voor de kunstenaarssteun. Zijn werk voor *Den Gulden Winckel* stopte. Bovendien was hij – en dat is voor de literatuur van ná de oorlog van groot belang geweest – in 1944 een van de oprichters van uitgeverij De Bezige Bij, waarvan hij vijf jaar lang bestuurslid is geweest en waarvoor hij nogal initiatiefrijk was. Zo kwam de serie ‘Tandem aliquando’ mede door zijn toedoen tot stand; in 1947 verscheen hierin een bundel van hemzelf: *Roodboek. Poëzie-album*. Hij was bovendien een van de samenstellers van het befaamde clandestiene *Het Vrij Nederlandsch Liedboek*, dat al bij de Bezige Bij i.o. verscheen. Hoe hij in die jaren zijn geld verdiende, is nogal duister. Hij zou kunst- en antiekhandelaar zijn geweest, werkzaam in een surrogatenfabriek en medewerker aan een encyclopedie.

Vrijwel direct na de oorlog keerde Kool terug bij De Arbeiderspers, uitgever van o.a. wat nu *Het Vrije Volk* heette. In die tijd toog hij een keer met Gerrit Kouwenaar en Gerard van het Reve naar Tegelen om de passiespelen daar te verslaan. De contacten met Van het Reve, ook in de Amsterdamse Kring, leidden ertoe dat hij model stond voor Arend Wortel in de roman *De Avonden*. Het werk bij de krant beviel hem steeds minder en hij kreeg de opdracht, een soort *Reader’s Digest* op te zetten, maar dan ‘volkser’, het moest ‘de massa meer aanspreken’: *De Wereldspiegel. Overzicht der wereldpers*. Zijn secretaresse was in het begin Irene Vorrink, de latere minister. Maar na twee jaargangen moest Kool vertrekken bij De Arbeiderspers, aangezien hij zijn lidmaatschap van de PvdA had opgezegd vanwege de politieke acties in het voormalige Nederlands-Indië. In zijn vrije tijd had hij intussen een soort detective, *De roos in het knoopsgat*, geschreven, die overigens sterk autobiografische trekken vertoont en teruggrijpt op zijn eigen geschiedenis als ‘veelbelovend dich-

Halbo C. Kool. (coll. dBNL)

ter' in het interbellum. Het verscheen in 1948 en markeert zo ongeveer zijn overstap naar het ANP in Hilversum.

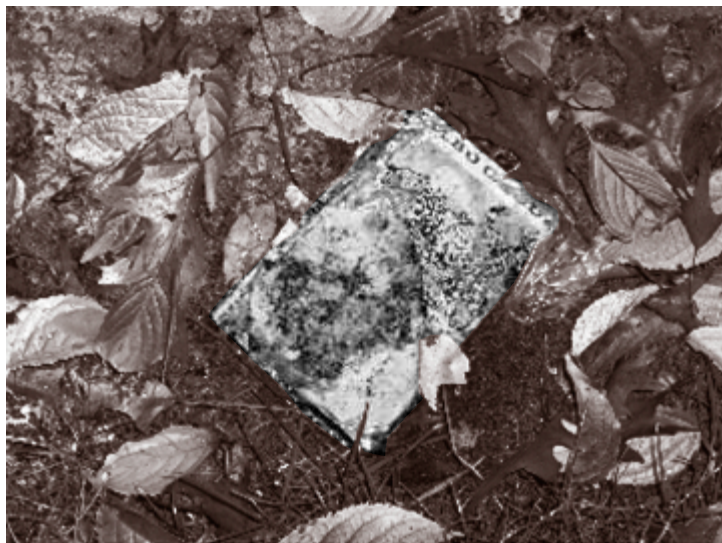
Kools 'naleven'

We kunnen stellen dat Halbo C. Kool vóór de Tweede Wereldoorlog een belangrijkere functie en een grotere bekendheid in literair Nederland had dan erna. Hij stond in het interbellum bekend als een vooraanstaand literair criticus, maar toch ook als een dichter – wel of niet als Marsman-epigoon –, die frequent aan almanakken en bloemlezingen mocht bijdragen. Na de oorlog werd het wat dat betreft een stuk rustiger, ook al moeten we zijn belang voor De Bezige Bij, een van dé literaire uitgeverijen in Nederland, natuurlijk niet vergeten. Het is dan ook vooral zijn rol in die vooroorlogse periode, waarvoor hij nu meer bekendheid verdient dan hij gekregen heeft. Zijn postume, nog door hemzelf voorbereide en in 1968 verschenen bundel *Morgengave voor meerminnen* heeft dat niet kunnen bewerkstelligen, ook al was zijn vroegere 'mede-bloemlezer' C.J. Kelk positief in zijn recensie.

Hopelijk lukt het om zijn graf een nieuwe grafsteen te geven, nu mét de oorspronkelijk geplande én betaalde maar niet uitgevoerde dichtregels erop: 'Mijn ziel, geen zoeter melodie / dan de ondertoon van eeuwigheid / mijn ziel, gij wiegelt aan uw tak', de begin- en eindregels van zijn gedicht 'Zielslied' uit 1940. En bovendien een informatiebordje met zijn 'wapenfeiten'.

In zekere zin heeft Kool natuurlijk al een aantal gedenkstenen gekregen, zij het niet altijd even eervol. Kort na diens dood schreef Lennaert Nijgh († 2002), oud-deelnemer aan de poëzie-avonden in Mickery, over hem het lied 'Een wonderkind van 50' (tien jaar te jong, later kwam er een versie met '60'), het eerst gezongen door een onbekende zanger, later door Jasperina de Jong en pas in 1996 bekend geworden door Boudewijn de Groot (van wie de muziek was). (Ik heb gemengde gevoelens bij dat lied, moet ik zeggen.) Van Henk van Delden ver-

Het boekje bij de grafsteen op de Noorderbegraafplaats.

scheen in 1971 de sleutelroman *Lijkzang voor een wonderkind* over ene Johan Bernard Kroon, een nogal ranzig en in elk geval 'slecht geschreven' product, dat 'niets om het lijf' heeft. Wat meer niveau heeft Jeroen Brouwers' uitgebreid gedocumenteerde artikel over Kool in *Maatstaf* van 1982, twee jaar later opgenomen in zijn bundel *De laatste deur*, maar helaas toch niet geheel betrouwbaar. Eervoller is Komrij's 'canon' *De Nederlandse poëzie van de negentiende en twintigste eeuw in duizend en enige gedichten* (1996), waarin Kool is 'ver-

eeuwigd' met twee gedichten: 'Oude heertjes in 't voorjaar' en 'Anno 1946'. Dit laatste besprak Komrij ook in 1999 in zijn column 'Trouw moet blijcken' in NRC Handelsblad.

Maar veel bijzonderder nog is het monumentje dat Kool vermoedelijk in de loop van 2007 kreeg. Toen ik eind dat jaar voor het eerst zijn graf bezocht, zag ik, nadat ik al bijna rechtsomkeert had gemaakt, iets vreemds schemeren tussen de grassprietten bij de grafsteen. Ik bukte mij en... vond een boekje gewikkeld in huishoudfolie. Het bleek de pocket-uitgaaf (1958) van zijn Van Gogh-biografie te zijn! Doordrenkt van de herfstdauw. Zou er een naam in staan? Ik probeerde het plastic wat los te trekken, maar de bladzijden waren te veel aan elkaar gekleefd. Zou ik het meenemen? Nee, dat zou niet van piëteit jegens de anonieme verderder getuigen. Dus legde ik het terug. Een paar maanden later wilde ik anderen het graf laten zien. Ik kon het niet meer vinden. De steen bleek kort tevoren geruimd te zijn, zo vertelde de beheerder, de familie had al in 1994 toestemming tot ontruiming gegeven. Maar het boekje was ook weg! Had ik het nou toch maar meegenomen. Dan had ik het kunnen laten drogen en misschien toch een naam kunnen ontdekken. Zullen we ooit nog te weten komen, wie de bewonderaar(ster) was die Kool niét vergeten had?

Omslag van de pocket-editie van *Tussen zon en schaduw*.

De auteur, onderzoeker van Halbo C. Kools leven en werk, zet zich samen met schrijversgravenexpert Hans Heesen en lokaal ondersteund door NOVA-redacteur Ad van Oosten, in voor het herstel van het graf van deze vergeten Hilversumse dichter-criticus-journalist.

Met dank aan Halbo C. Kool jr., en verder aan Jenny van der Linden-Pisuisse, Josée Jakobs-Mögelin, Anton Kramer, Willem G. van Maanen en Anne & Rudi den Hertog.

Comité van aanbeveling: Albert Bek, uitgever Wereldomroep; Stef van Breugel, interim-directeur Museum Hilversum; Hilversumse Boekhandel; Ton Luiting, oud-journalist en oud-raadslid; Antiquariaat Frans Melk; Jan Muller, directeur Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid; Jan Nagel, oud-wethouder.